

2013-09-01

ร่วมเกล้าชาวจุฬาฯ : พระพุทธเจ้าหลวงกับงานวางรากฐานการศึกษา

ทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยุธยา

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree>



Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

กล้ายไม้ ณ อยุธยา, ทองต่อ (2013) "ร่วมเกล้าชาวจุฬาฯ : พระพุทธเจ้าหลวงกับงานวางรากฐานการศึกษา," *Jamjuree Journal*: Vol. 15: Iss. 3, Article 2.

DOI: 10.58837/CHULA.JAMJUREE.15.3.1

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/jamjuree/vol15/iss3/2>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Jamjuree Journal by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

ร่วเกล้าชาวจุฬาฯ :

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธา นิสิตเก่าคณะรัฐศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๔๓ - ๒๕๔๖

พระพุทธเจ้าหลวง กับงานวางรากฐาน การศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชเจ้าได้ทรง
ทำนุบำรุงก่อรากฐานความเจริญให้แก่ประเทศไทย และทรงนำสยามรัฐนาวา
ฝ่ามรสุมจากลัทธิล่าเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจในยุคนั้นมาโดยราบรื่น
จนไทยคงเป็นไทยอยู่ได้จนบัดนี้ เป็นเรื่องที่น่ามหัศจรรย์ถึงความชื่นชม
ยินดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณกันสืบไปมิได้มีที่สิ้นสุด ก็แหละในบรรดา
พระราชกรณียกิจของพระองค์ท่านนั้น ในฐานะที่ผู้เรียบเรียงบทความนี้เป็น
นักเรียนรัฐศาสตร์ จึงมีความเห็นว่าพระราชกรณียกิจทุกประการที่ได้ทรง
บำเพ็ญได้ผลดีอย่างยอดเยี่ยมแก่ประเทศชาติ ย่อมมีรากฐานสืบเนื่องมาจาก
ผลงานปฏิรูปการเมืองและการปกครองเป็นเบื้องต้น เพราะถ้าพระองค์ปราศจาก
พระราชอำนาจในทางการเมืองและการปรับปรุงการปกครอง วางระบบบริหาร
ราชการแผ่นดินมิได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความเจริญแห่ง
ยุคสมัยแล้ว พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการเศรษฐกิจ การศึกษา การสาธารณสุข
และการอื่น ๆ ทุกแห่งทุกมุมย่อมจะไม่ประสบผลสำเร็จ ผู้เขียนได้นำเสนอพระ
ราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ละด้านเป็น
บทความเฉพาะเรื่อง ในที่นี้ผู้เขียนขอเชิดชูพระเกียรติในเรื่องของพระองค์กับ
การวางรากฐานการศึกษา

สถาบันการศึกษาหรือระบบการศึกษา เป็นเรื่องเกี่ยวกับการถ่ายทอด
ความรู้ในเรื่องรูปแบบ (Forms) และการฝึมือความชำนาญต่าง ๆ ที่เรียกว่า
Skills จากชั่วอายุคนหนึ่งไปยังชั่วอายุอีกคนหนึ่ง สังคมถือว่าการศึกษาเป็น
สิ่งจำเป็นอันหลีกเลี่ยงมิได้ และต้องการส่งเสริมให้ดีขึ้นเสมอ ฉะนั้นในหลัก
การศึกษาจึงต้องมีวิธีการและมีระบบ (System) ในการจัดให้การถ่ายทอด
ความรู้ได้เป็นไปโดยแน่นอน นอกจากนั้นจะต้องเพาะวัฒนธรรมและระเบียบ
ประเพณีต่าง ๆ โดยมุ่งหมายที่จะฝึกฝนให้คนรุ่นหลังเหมาะสมที่จะอยู่ร่วมกัน
ในสังคม และยังมุ่งหมายจะปรับปรุงบุคลิกภาพและคุณสมบัติของบุคคลให้
เข้าสู่มาตรฐานของสังคมสืบไป

ดังนั้น ในการศึกษาจึงมี ๒ แบบ กล่าวคือ การศึกษาวิธีปรับปรุงตัวเอง
ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอันมีธรรมชาติและสังคมมนุษย์ ด้วยวิธีการตาม
ธรรมชาติ แล้วแต่โอกาสและความจำเป็น ไม่มีระเบียบกำหนดที่แน่นอน

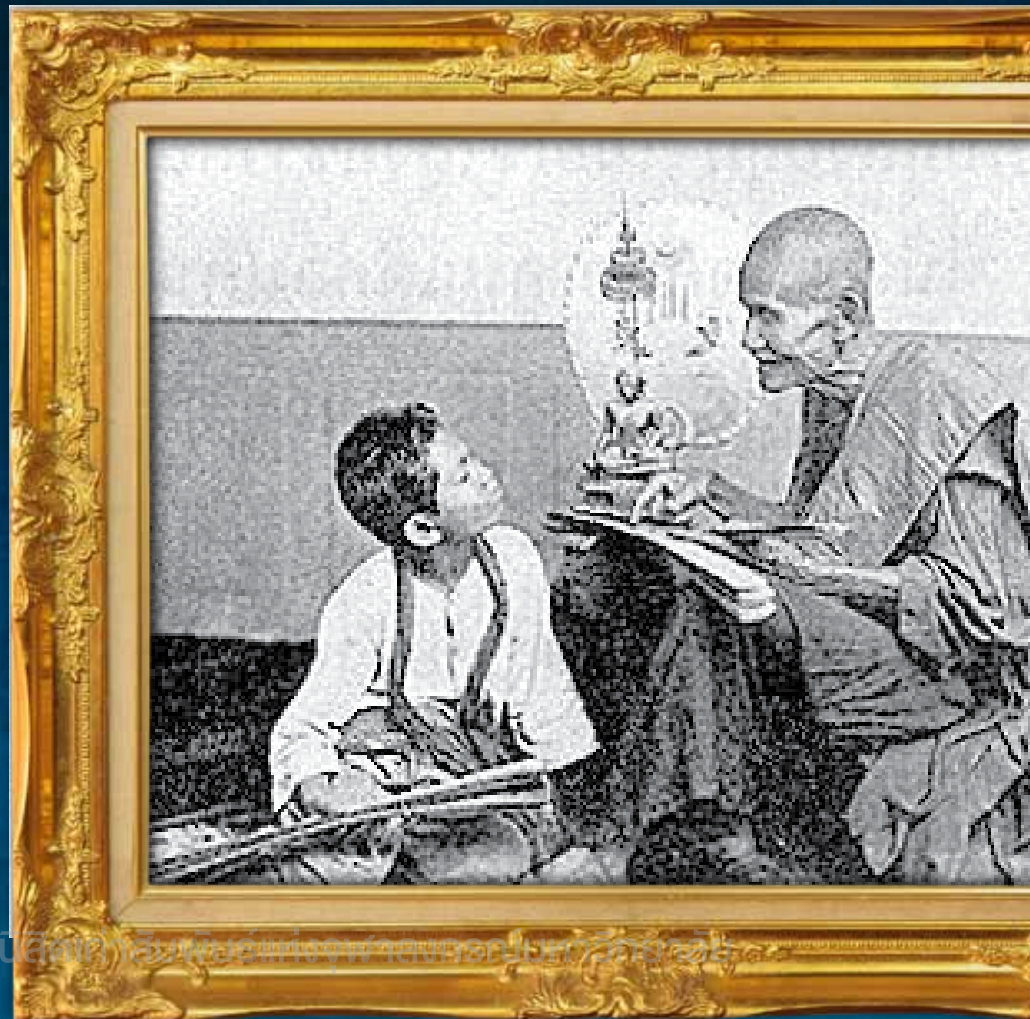


พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) ทรงฉลองพระองค์แบบเนติบัณฑิตอังกฤษ

ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนโดยมีระเบียบแบบแผน มีกำหนดวิธีการ เช่นการที่นักเรียนไปเรียนหนังสืออยู่ทุกวันนี้เป็น Formal Learning ตามประวัติการศึกษาของไทยแต่โบราณกาลมา ในเรื่องการศึกษาชนิดมีระเบียบแบบแผน ไม่ปรากฏหลักฐานแต่ประการใด นอกจากหลักฐานจากจดหมายเหตุของมิชชันนารีว่า โรงเรียนมิชชันนารีได้มีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งนอกจากจะสอนให้คนรู้หนังสือแล้ว วัตถุประสงค์สำคัญคือ จะเผยแพร่และอบรมให้เด็กนับถือเลื่อมใสในศาสนาคริสต์เป็นส่วนใหญ่ เท่าที่ทราบกันก็ปรากฏว่าการศึกษาของชาติไทยแต่โบราณกาลอยู่ที่วัด มีพระภิกษุเป็นครู นักเรียนต้องสมัครตัวเข้าเป็นศิษย์หรือบวชเป็นเณรรับใช้พระภิกษุอยู่ในตัว แต่การศึกษาแบบนี้มีเพียงเบื้องต้น คือ เขียน อ่าน และคิดเลขสูงไปกว่านั้นก็เป็นเรื่องที่หนักไปทางศาสนาและการศึกษาบาลี ทั้งนี้ในหนังสือพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน ในตอนที่กล่าวถึงกรมราชบัณฑิตย ได้มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“... กรมราชบัณฑิตยเป็นกรมศึกษาธิการ แลการสั่งสอนวิชาหนังสือไทยนั้น ธรรมเนียมในเมืองไทยนี้ก็อาศัยเรียนในวัดเป็นที่ตั้งแต่โบราณ แต่ผู้ปกครองแผ่นดินหาได้จัดการอุดหนุนอย่างหนึ่งอย่างใดไม่”

การศึกษาในสมัยพระพุทธเจ้าหลวงนับว่าเป็นระยะตั้งต้น มีการเปลี่ยนแปลงรูปการศึกษาอย่างกว้างขวาง และเป็นการตั้งเค้ารากฐานการศึกษาของชาติให้มีระเบียบและความมุ่งหมายอันแน่นอน เป็นวิธีการอันสอดคล้องกับความต้องการของบ้านเมือง ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญที่สุดอยู่ที่การฝึกคนเข้ารับราชการแผนใหม่ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทั้งนี้เพราะพระองค์ท่านได้ทรงปรับปรุงการปกครองจัดตั้งกระทรวงกรมแบบใหม่ขึ้นเป็นอันมาก การพัฒนาตัวบุคคล



จึงเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญที่สุดในสมัยนั้น ดังนั้นโรงเรียนหลวงแห่งแรกของประเทศไทยจึงอุบัติขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๑๔ ดังกระแสพระบรมราชโองการแสดงพระราชดำริดังนี้

ประกาศเรื่องโรงเรียน

มีพระบรมราชโองการมานพระบัณชูลุสูลิงหนาท ให้ประกาศแก่หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งได้นำบุตรทูลเกล้าฯ ถวายให้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณในกรมมหาดเล็กบ้าง ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์บ้าง มีเป็นอันมาก

ทรงพระราชดำริว่า บุตรหลานของท่านทั้งปวงบรรดาที่เข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่นั้น แต่ล้วนเป็นผู้มีชาติมีตระกูลควรจะได้รับราชการในเบื้องต้นต่อไป แต่ยังไม่รู้หนังสือไทยและขนบธรรมเนียมข้าราชการอยู่โดยมาก ที่รู้อยู่บ้างแต่ยังใช้อักษรเอกโทและตัวสะกดผิด ๆ ไม่ถูกต้องตามแบบอย่างก็มีอยู่มาก แลการรู้หนังสือนี้ก็เป็นคุณสำคัญข้อใหญ่ เป็นเหตุจะได้รู้วิชาและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนสอนขึ้นไว้ในที่พระบรมมหาราชวัง แล้วจัดคนในกรมพระอาลักษณ์ตั้งให้เป็นขุนนางพนักงานสำหรับเป็นครูสอนหนังสือไทย สอนคิดเลขและขนบธรรมเนียมราชการพระราชทานเงินเดือนครูสอนให้สมควร

พอใช้สอย ส่วนผู้เรียนหนังสือนั้นจะพระราชทานเสื้อผ้าถุงหมวกกับเบี้ยเลี้ยงกลางวันเวลาหนึ่งทุกวัน ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อย ไม่ให้ด่าตีหยาบคาย

อนึ่ง บุตรหลานของข้าราชการซึ่งยังไม่ได้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายนั้นก็ดี ถ้าสมัครจะเข้ามาฝึกหัดเล่าเรียนหนังสือไทย ก็จงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ฝึกหัดเล่าเรียนเพื่อจะให้รู้หนังสือ รู้จักคิดเลขและขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน จะได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณต่อไป ถ้าท่านทั้งปวงได้ทราบหมายประกาศนี้แล้ว จงมีใจยินดีหมั่นดัดเดือนบุตรหลานของท่านทั้งปวงให้เข้ามาฝึกหัดหนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนได้ชำนาญในการหนังสือแล้ว ความดีความเจริญก็จะมีแก่บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสิ้นกาลนาน

ประกาศมา ณ วันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำ ปีมะแม ตรีศก ศักราช ๑๒๓๓

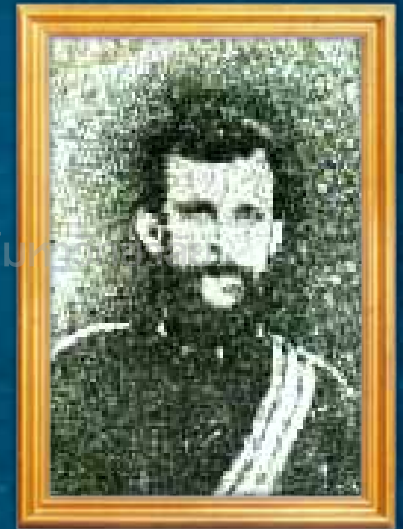
โรงเรียนนี้ตั้งอยู่ในบริเวณโรงพยาบาลมหาดเล็ก ข้างระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านตะวันตก พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ซึ่งขณะนั้นยังเป็นหลวงสารประเสริฐ ปลัดกรมพระอักษณ เป็นอาจารย์ใหญ่ วิชาที่สอนมีวิชาหนังสือ เลข และแบบแผนราชการต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่มีหลักสูตรแน่นอน นักเรียนส่วนมากก็เป็นเจ้านายในราชตระกูล ต่อมาทรงพระราชดำริว่าผู้ที่เรียนรู้หนังสือไทยแล้วควรเรียนภาษาต่างประเทศเพื่อจะได้มีวิชาความรู้สูงขึ้น จึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษขึ้นอีก โรงเรียนหนึ่งที่ตึกกรมประตูพิมานไชยศรี และโปรดให้นายฟรานซิส ยอช แพตเตอร์สันชาวอังกฤษเป็นครู โรงเรียนทั้งสองแห่งนี้ขึ้นอยู่ในกรมทหารมหาดเล็ก แต่ครั้งถึง พ.ศ. ๒๔๑๙ นายแพตเตอร์สันกราบถวายบังคมลากลับไปยุโรป โรงเรียนอังกฤษจึงหยุดสอน จนได้ดอกเตอร์แมคฟาแลนด์มาเป็นอาจารย์ใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ จึงได้ย้ายสถานที่ไปตั้งที่พระราชวังนันท



พระตำหนักพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ณ วัดนันทอุทยาน คลองมอญ ที่พระราชทานให้เปิดโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ



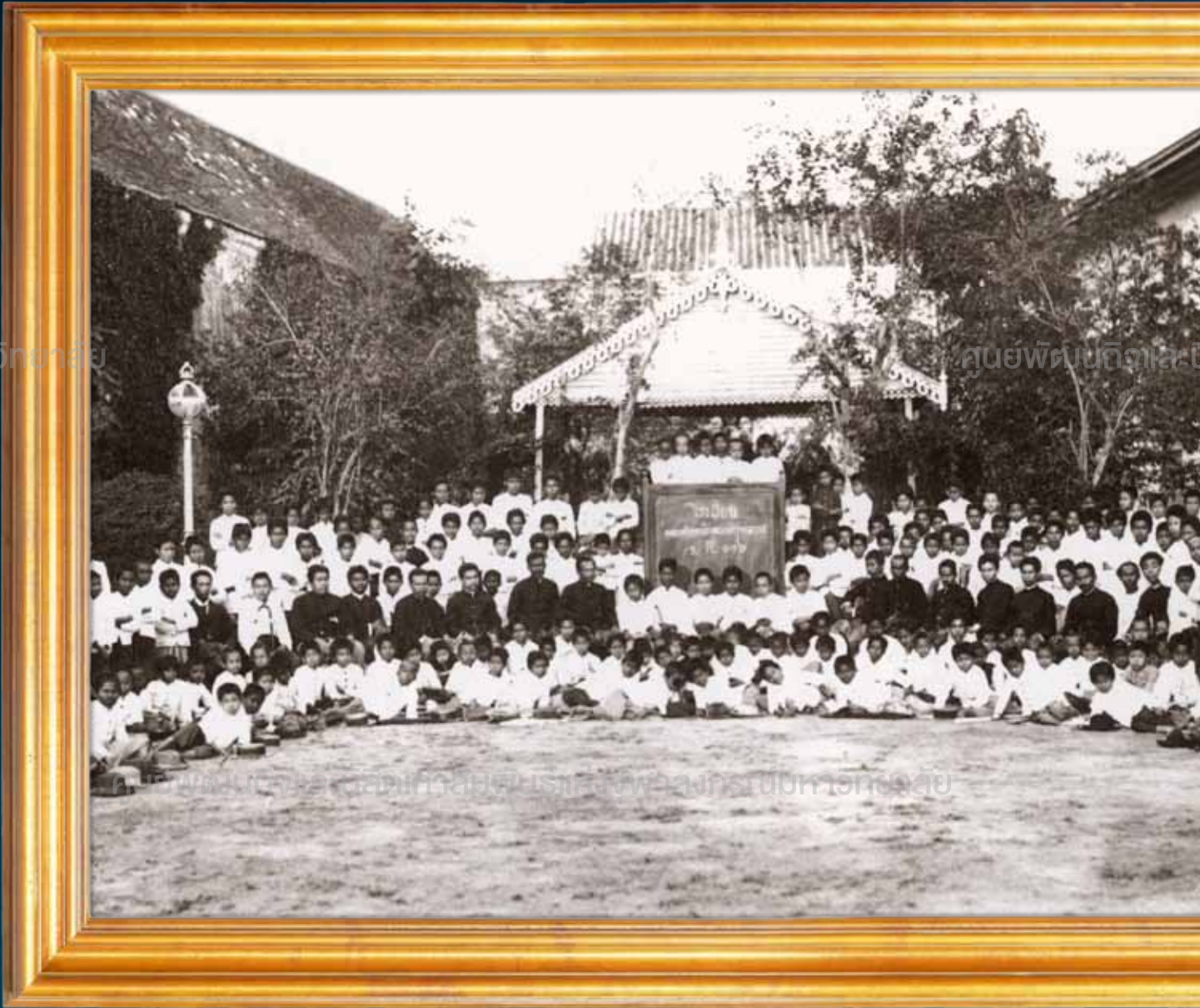
พระยาศรีสุนทรโวหาร(น้อย อาจารย์ยางกูร)



ฟรานซิส ยอช แพตเตอร์สัน



การเรียนสมัยก่อน



“โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ” ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงเริ่มงานจัดการศึกษาครั้งแรก โดยเปลี่ยนสภาพจาก “ โรงเรียนทหารมหาดเล็ก ” ซึ่งเป็นโรงเรียนฝึกสอนวิชาทหารมาเป็นโรงเรียนสำหรับพลเรือน

อุทยาน และมีกรรมการดำเนินงานของโรงเรียนโดยเฉพาะ ไม่ขึ้นกับกรมทหารมหาดเล็กต่อไป

การศึกษาของชาติไทยได้ขยายตัวขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง เมื่อ พ.ศ.๒๔๖๓ ที่ได้โปรดให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเมื่อยังดำรงพระยศเป็นพระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ผู้บังคับการทหารมหาดเล็ก ตั้งโรงเรียนนายทหารมหาดเล็กขึ้น และเมื่อพระราชทานพระตำหนักในสวนกุหลาบ ซึ่งอยู่ใน

บริเวณพระบรมมหาราชวังให้เป็นโรงเรียน โรงเรียนนี้จึงได้ชื่อว่า **โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ** ต่อมาปรากฏว่ามีเจ้านายและข้าราชการบุตรหลานมาเข้าโรงเรียนนี้มาก จึงเกิดปัญหาว่าจะจัดเป็นโรงเรียนนายทหารมหาดเล็กตามความคิดเดิมโดยรับนักเรียนจำกัดพอแก่ตำแหน่งนายทหารมหาดเล็ก หรือจะรับนักเรียนให้มาก โดยเปลี่ยนวิธีฝึกสอนเป็นโรงเรียนสำหรับข้าราชการพลเรือนทั่วไป ปัญหานี้ได้มีพระบรม

ราชวินิจฉัยว่า ถ้าหากเป็นโรงเรียนข้าราชการได้จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองยิ่งกว่าเป็นโรงเรียนสำหรับแต่นายทหารมหาดเล็กกรมเดียว โรงเรียนจึงได้รับการปรับปรุงให้ก้าวหน้ากว่าเดิม ทั้งด้านสถานที่และหลักสูตรจนสำเร็จบริบูรณ์เมื่อปีระกา พ.ศ.๒๔๖๗ ได้มีการเชิญพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยซึ่งเป็นผู้ปกครองนักเรียนไปประชุม เนื่องในการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

อยู่หัวเสด็จฯ ไปพระราชทานรางวัลนักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบเป็นครั้งแรกเมื่อวันศุกร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เมื่อพระราชทานรางวัลแล้วได้มีพระราชดำรัสในที่ประชุมซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งเป็นที่น่าสนใจมาก คือ “เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไป ตลอดจนถึงราษฎรที่ต่ำสุด จะให้ได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้า ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขอบอกได้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเราจะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่งซึ่งฉันจะอุตสาหะจัดขึ้นให้เจริญจงได้” และเพื่อเป็นการรวบรวมกระแสพระราชดำรัสที่สำคัญ ๆ เช่นนี้ไว้ทั้งหมดนี้ ผู้เขียนจึงขออัญเชิญมาลงไว้เต็มฉบับดังนี้คือ

พระราชดำรัส

ท่านทั้งปวง ซึ่งเป็นผู้ใฝ่หนังสือ พระบรมวงศานุวงศ์ หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ ซึ่งเป็นบิดาของนักเรียนและข้าราชการที่ได้มาประชุม กับทั้งตัวนักเรียนด้วย ฉันมีความยินดีมากที่ได้มาเป็นผู้ให้รางวัลแก่เด็กนักเรียนซึ่งได้หนังสือเป็นครั้งแรกในเมืองไทย เพราะการที่เคยไล่หนังสือมาแต่ก่อนนั้นก็ได้อีกแต่พระสงฆ์ ถึงว่าการที่ไล่หนังสือครั้งนี้เป็นแต่เบื้องต้น แต่เพียงในการเรียนขั้นต่ำก็ดี จะเป็นแบบเป็นรากเหง้าที่จะได้ไล่หนังสือ และวิชาชั้นสูง ๆ เป็นลำดับขึ้นไปในภายหลัง วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือและเป็นที่ยศเกียรติแต่โบราณว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้ที่เป็นใหญ่ยิ่งนับแต่พระมหากษัตริย์เป็นต้น จนตลอดราษฎรพลเมืองสมควรและจำเป็นจะต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่างโดยการทรงจำรำเรียน และเป็นวิชาที่ทำให้ผู้ใดรู้มีความฉลาดได้เร็วได้ง่ายขึ้น ถึงว่าผู้ใดจะเป็นผู้มีปัญญาไม่รู้หนังสือ แต่ผู้หนึ่งไม่มีปัญญา รู้หนังสือ ผู้ที่ไม่มีปัญญานั้นมักจะตีเทียมเท่ากับผู้ที่ไม่มีปัญญา หรือตีขึ้นไป

กว่าก็มีโดยยาก ถือว่าความนับถือวิชาหนังสือนี้จะเสื่อมทรามไปบ้างเล็กน้อยไปบ้างเป็นครั้งคราว ก็จะกลับเป็นที่นับถือยิ่งใหญ่ขึ้นในเวลาอื่นอีกเพราะเป็นวิชาอันประเสริฐเพื่อจะเทียบดูกันกาลแต่ก่อนกับเดี๋ยวนี้แล้ว พระเจ้าแผ่นดินเคยทรงรับแต่ฎีกากับบัญชีเล็กน้อย ครั้นมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เกิดหนังสือมากแต่ยังไม่ถึงทุกวันนี้ หนังสือที่ฉันได้รับอยู่เดี๋ยวนี้นับด้วยพันเป็นอันมาก วิชาหนังสือในเวลานี้เป็นเวลา กำลังต้องการ จะพรรณนาคุณหนังสือให้ทั่วถึงไปก็เป็นการยาวเวลา จึงขอตัดความลงว่า ในกาลเวลานี้ ผู้ซึ่งจะเป็นข้าราชการไม่รู้หนังสือแล้วเกือบจะเป็นอันใช้ไม่ได้ทีเดียว ได้คิดตั้งใจอยู่ว่าการต่อไปภายหน้าจะต้องเลือกผู้ใดไม่รู้หนังสือไม่ได้ตามควรแก่ที่จะกำหนดผู้นั้นจะเป็นขุนนางไม่ได้เลย แต่ในเวลานี้ข้าราชการเก่าที่ไม่รู้หนังสือดีมีอยู่บ้าง ผู้ซึ่งจะเลือกได้ยังมีน้อย จึงตั้งกำหนดอย่างนี้ยังไม่ได้ จึงต้องคอยพวกที่เรียนใหม่ ๆ นี้ จะเป็นผู้ตั้งแบบแผนต่อไปภายหน้า เพราะฉะนั้นฉันจึงได้มีความมุ่งหมายตั้งใจที่จะจัดการเล่าเรียนทั่วไปทั้งบ้านทั้งเมือง ให้เป็นการรู้เรื่องเจริญขึ้นโดยเร็ว

บัดนี้จะว่าถึงโรงเรียนสวนกุหลาบนี้เอง ความปรารถนาที่ฉันได้จัดโรงเรียนสวนกุหลาบนี้ขึ้น เพราะมีความสังเวชด้วยเชื้อวงศ์แห่งราชตระกูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุก ๆ พระองค์ก็ล้วนแต่มีพระราชโอรสมาก ๆ พระราชโอรสก็มีหม่อมเจ้าอีกองค์ละมาก ๆ หม่อมเจ้าก็ยังมิมีหม่อมราชวงศ์ต่อไปอีกเป็นอันมาก แต่เป็นการขัดข้องลำบากแก่หม่อมเจ้าหม่อมราชวงศ์ต่อไปอีกเป็นอันมาก ด้วยไม่มีทางที่จะรับราชการได้ ใช่ว่าหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์นั้นจะใช้ไม่ได้เลยสักคนหนึ่งเมื่อไร หม่อมเจ้าหม่อมราชวงศ์ที่เป็นคนดี ๆ ก็มีมาก แต่ไม่มีช่องที่จะได้ฝึกหัดทดลองให้รู้ดีชั่วเพราะเป็นเจ้าเสีย ไม่ได้เป็นขุนนาง จึงคิดหาโอกาสที่จะให้เรียนหนังสือได้ไววิชาเหมือนหนึ่งได้ถวายตัว เช่น

ข้าราชการ แต่ดีกว่าดอกไม้ธูปเทียน เพราะว่าเมื่อถวายตัวก็ได้เห็นตลอดจนถึงความรู้และสติปัญญา ฉันต้องรับว่าการที่คิดนี้เพื่อประโยชน์ตัวของฉันเองด้วย เพราะเหตุว่าลูกฉันก็มีมากแล้วคงจะต้องมีหลานเหลนเป็นหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ต่อ ๆ ลงไปเหมือนกับท่านแต่ก่อนเหมือนกัน ใช่ว่าจะเป็นพระองค์เจ้าไปได้หมดเมื่อไร ฉันก็มั่นหมายใจว่าโรงเรียนที่ตั้งนี้จะเป็เครื่องประคองไม่ให้ลูกหลานเหลนฉันยับเยินไปเหมือนอย่างแต่ก่อน เพราะฉันได้ตั้งใจไว้ว่า ตั้งแต่ลูกฉันลงไปจะต้องเข้าในโรงเรียนนี้ ฝึกซ้อมวิชาเหมือนกับลูกหลานเจ้านายทั้งปวงทุกคน แต่ถึงว่าฉันรับว่าเป็นการเห็นแก่ประโยชน์ตัวดังนี้ก็ต้องขอเถียงว่าไม่ได้เป็นประโยชน์ตัวคนเดียว เป็นประโยชน์ทั่วไปแก่พระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงให้ลงความเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับฉัน ส่งหม่อมเจ้าหม่อมราชวงศ์ซึ่งมีอายุสมควรจะเรียนมาเรียนในโรงเรียนนี้ได้สิ้นเชิง เพื่อจะได้เป็นคุณแก่ตัวเด็กผู้ที่ส่งมาเรียนนั้นต่อไปภายหน้า และเป็นการยกการประคองพระเกียรติยศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงศ์และพระเกียรติยศของท่านผู้เป็นปู่และบิดาด้วย แต่โรงเรียนนี้มีชื่อไม่เพราะอยู่น้อยหน่งที่ขึ้นชื่อว่าเป็นโรงเรียนทหาร จะทำให้เป็นที่เข้าใจกันไปว่าผู้ที่มาเรียนหนังสือนี้จะต้องเป็นทหารไปนานหรือตลอดชีวิต เพราะความกลัวชื่อทหาร ไม่ทราบว่าจะกลัวนักเพราะเหตุใดนั้น จะทำให้เป็นที่หวาดหวั่นเสียในขั้นต้น จึงขอชี้แจงให้ทราบว่าการทหารนั้นเป็นการสำคัญที่จะได้ป้องกันรักษาบ้านเมือง ถ้าไม่มีทหารแล้วทหารให้แข็งแรงก็จะรักษาบ้านเมืองยาก จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องจัดการทหารให้แข็งแรงขึ้น แต่มิใช่จะต้องการแต่ทหาร เดียวนี้ต้องการคนที่ใช้ราชการพลเรือน ให้เป็นผู้มีความรู้และเป็นผู้มีปัญญาใช้การได้จริงนั้นเป็นการร่อนยากที่จะได้โดยเร็วมาก เพราะฉะนั้นไม่ควรจะวิตกเลยที่จะต้องเป็นทหารตลอดไป เมื่อ

ผู้ใดมีปัญหาที่มีความรู้สมควรจะได้รับราชการในตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดก็ คงจะได้รับการตามคุณวิชาของผู้นั้น หรือจะไม่รับทำราชการ จะทำการอื่น ๆ ก็ได้ เว้นแต่จะต้องมีกำหนดตามสมควร เท่านั้น ความมุ่งหมายและเริ่มคิดจัด โรงเรียนนี้ ประสงค์จะแก้กุลแกว่าราช ตระกูลนั้นแหละเป็นที่ตั้ง

เมื่อได้กล่าวถึงโรงเรียนนี้ว่าจะ เป็นการสงเคราะห์แก่ตระกูลเจ้านาย ดังนี้เชื่อว่าจะลืมนตระกูลข้าราชการและ ราษฎรเสียเมื่อไร โรงเรียนที่มีอยู่แล้ว และที่จะตั้งขึ้นต่อไปภายหน้าโดยมาก ได้คิดจัดการโดยอุทิศสำหรับเติมกำลังที่ จะให้เป็นการเรียบร้อยพร้อมเพรียง เหมือนอย่างโรงเรียนนี้และคิดจะให้ แพร่หลายกว้างขวางเป็นที่คนเรียน ได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทั้งจะให้มี โรงเรียนวิชาอย่างสูงขึ้นไปอีก ซึ่งได้ กำลังคิดจัดอยู่บัดนี้ เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกฉันทันเป็นต้นลงไป ตลอดจนถึง ราษฎรที่ต่ำสุด จะให้ได้มีโอกาสเล่า เรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้า ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขอบอกได้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเราจะเป็น ข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันจะอุทิศจัด ขึ้นให้เจริญจงได้

ท่านผู้ซึ่งเป็นแม่กองไล่หนังสือ ครั้งนี้ จงได้รับความสรรเสริญและ ความพอใจที่ได้จัดการไล่หนังสือครั้ง นี้ให้เป็นแบบขึ้นได้ในคราวแรก และ การซึ่งได้จัดโรงเรียนทั้งปวงนี้ ดิศวรกุ มารเป็นผู้สมควรที่จะได้รับความ สรรเสริญในการที่อุทิศจัดให้เรียบร้อย เป็นไปได้สม่ำเสมอตลอด เป็นพยาน ในการซึ่งเธอมีความเคารพต่อคำสั่ง ของฉัน และรักใคร่ในการที่จะจำเรียน วิชา จึงต้องขอขอบใจเธอในส่วนหนึ่ง ต่างหาก นักเรียนทั้งปวงบรรดาที่ อุทิศให้เล่าเรียนมานั้นเป็นความดีแก่ ตัวแล้ว จงอุทิศให้เล่าเรียนต่อไปเกิด วิชาที่เจ้าเรียนนี้คงจะให้ผลแก่เจ้าให้ ได้เป็นคนสืบไปภายหน้า

เมื่อวางรากฐานการศึกษา คือ การจัดตั้งโรงเรียนหลวงและโรงเรียน พระตำหนักสวนกุหลาบ ได้ดำเนินไป โดยมั่นคงแล้วด้วยพระมหากษัตริย์คุณ



สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ที่มีพระราชประสงค์จะให้ทวยราษฎร์ ได้รับการศึกษาโดยทั่วถึงกัน ครั้นล ุ พ.ศ.๒๔๒๗ จึงทรงพระกรุณาโปรด เกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าดิศวรกุมารวาง โครงการที่จะขยายโรงเรียนให้กว้าง ออกไป โดยให้สอดคล้องกับประเพณี เดิมของบ้านเมือง คือ จัดตั้งโรงเรียน ขึ้นในวัด เพราะไม่เป็นการหมดเปลือง โดยอาศัยสถานที่ในวัดอันมีวิหารศาลา รายและการเปรียญเป็นที่เรียน และ อาศัยพระเป็นครูได้อีกด้วย ทั้งนี้ทาง วัดก็ไม่ขาดจากผลประโยชน์ที่เคยได้ รับ คือการอาศัยให้วามเด็กลูกศิษย์ และปกติวัดก็ย่อมตั้งอยู่ในชุมชน

สะดวกแก่เด็กที่จะมาโรงเรียนอยู่แล้ว ดังนั้น จึงได้ทดลองจัดตั้งโรงเรียน หลวงเพื่อสามัญชนทั่วไปเป็นแห่ง แรกที่วัดมหรณพาราม ตำบลเสา จิงข้า อำเภอพระนคร และขยายออก ไปยังพระอารามหลวงอื่น ๆ อีกอย่าง รวดเร็ว แต่การจัดตั้งโรงเรียนหลวง ครั้งนี้เกิดมีอุปสรรค เนื่องจากประชาชน พากันเข้าใจว่าเป็นวิธีการของรัฐบาล ที่เก็บเอาเด็กไปเป็นทหารพากันครั้น คร้ามและไม่นิยม ความรู้สึกของสังคม ที่รังเกียจการเป็นทหารนั้นเป็นความ รู้สึกของหมู่คนในระยະที่มีความสุข สบาย สัมรสชาติของการสงคราม ดัง



การเรียนสมัยก่อน



การเรียนสมัยก่อน

นั่น จึงไม่เป็นการแปลกประหลาด
อะไรที่คนไทยในสมัยพระพุทธเจ้า
หลวงจะมีความเห็นดั่งนั้น แม้ในช่วง
ปลายของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒
ซึ่งชาติเราเพิ่งว่างเว้นการสงครามครั้ง
ใหญ่มาไม่ถึงชั่วอายุคนใด ความรู้สึก
ไม่นิยมเป็นทหารก็ยิ่งปรากฏในบท
เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนท่าน
สมภารคงวัดแคพูดคัดค้านมิให้เณร
แก้วสึกว่า

“ขรवासนี้ชาติมันชั่วนัก
จะลิกไปให้เขาลักมึงหรือหว่า

ข้อมือดำแล้วระกำทุกเวลา
โพล่กับบ่าแบกกันจนบรรลัย
ถ้ามุลนายรักมึงจะยังชั่ว
เอ็นดูตัวหาให้ทำการหนักไม่
แม้ชังก็จะต้องให้เจ็บใจ
เลื่อยไม้ลากซุงสาละพา”

อย่างไรก็ดี เพื่อแก้ความเข้าใจ
ผิดของอาณาประชาราษฎร พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด
ให้มีประกาศกระแสพระบรมราชโองการ
ชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการ
ศึกษาเพื่อแก้ความเข้าใจผิดดังต่อไปนี้

ประกาศโรงเรียน

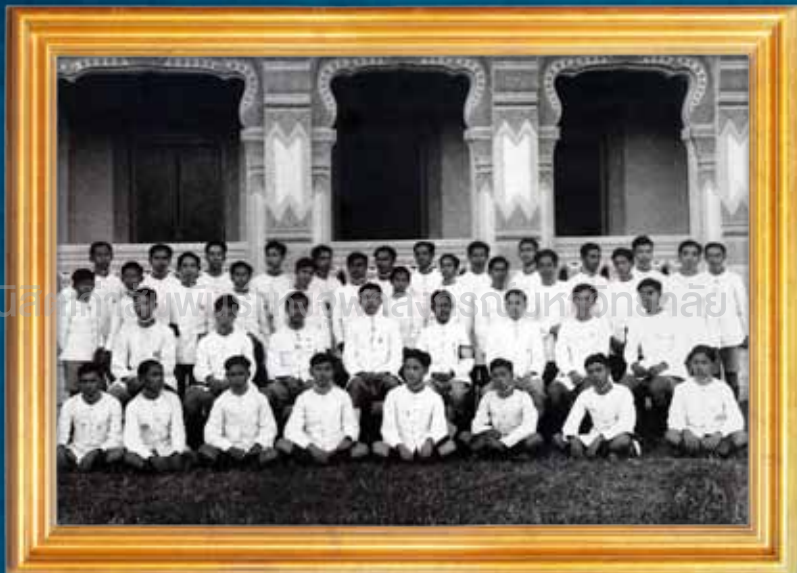
มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศแก่พระราชวงศานุวงศ์ และข้าราชการทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยในพระบรมมหาราชวังกับทวยราษฎร์ทั้งปวงให้ทราบทั่วกันว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าการวิชาหนังสือเป็นต้นทางของวิชาความรู้ทั้งปวงสมควรที่จะทะนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพราะคนในพื้นที่บ้านเมืองสยามเรานี้ ที่จนโตใหญ่ไม่รู้หนังสือไทยก็มีโดยมาก ที่รู้พออ่านได้เขียนได้แต่ไม่ถนัดก็มีโดยมาก เพราะโรงเรียนที่สอนวิชาตามแบบหลวงยังมีน้อยไม่พอกับผู้ที่จะได้เรียน มีพระราชประสงค์จะให้พระราชวงศานุวงศ์ แลบุตรหลานข้าราชการและราษฎรทั้งปวงได้เล่าเรียนศึกษาหนังสือไทยให้รู้โดยละเอียดตามแบบที่ถูกต้อง จึงทรงเสียดพระราชมณเฑียรออกตั้งโรงเรียนเอง แลจ้างครูสอนบำรุงการเล่าเรียน ล้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก โรงเรียนซึ่งได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้วตามพระอารามหลวงเป็นหลายแห่งและยังทรงพระราชดำริจะให้ตั้งโรงเรียนให้มีสำหรับพระอารามหลวงทุก ๆ พระอาราม เพื่อจะให้บุตรหลานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้เล่าเรียนโดยสะดวก ไม่ต้องเสียเงินเสียทองอะไรเลย และโรงเรียนสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นแล้วที่พระตำหนักสวนกุหลาบแห่งหนึ่ง ยังจะตั้งโรงเรียนสำหรับข้าราชการอีกแห่งหนึ่ง พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดการโรงเรียนทั้งปวง ก็เพราะทรงพระกรุณาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแลมีพระประสงค์จะให้วิชาหนังสือไทยรุ่งเรืองแพร่หลายเป็นคุณแก่ราชการ และเป็นความเจริญแก่บ้านเมืองยิ่งขึ้นไป

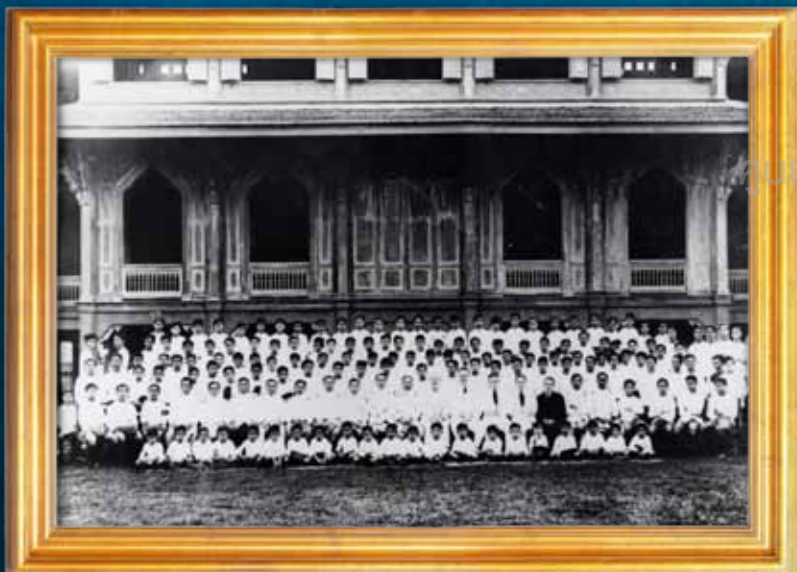
บัดนี้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า ราษฎรเล่าลือกันว่า ซึ่ง



ผู้บังคับการและอาจารย์โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพ



ภาพหมู่นักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง (โรงเรียนวชิราวุธปัจจุบัน) มีพระยาบรมมหาปาบุรัง (พิน ศิริวรรณ) เป็นผู้บัญชาการโรงเรียน (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๔ และ พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๘) นั่งกลาง



คณะครูอาจารย์และนักเรียน โรงเรียนมหาดเล็กหลวงกรุงเทพ



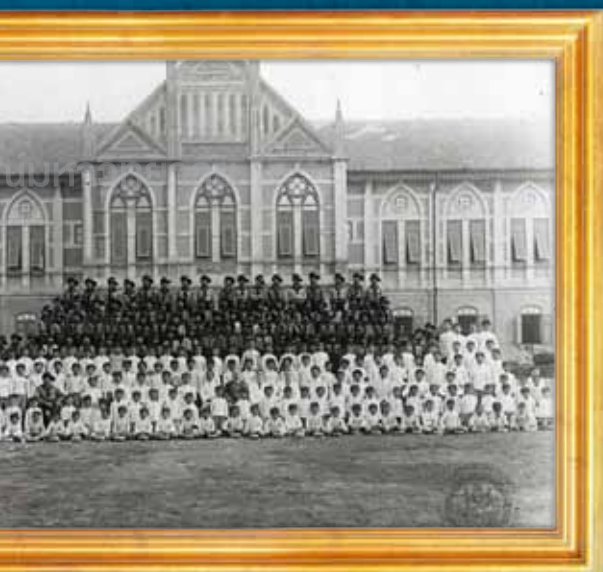
คณะครูอาจารย์โรงเรียนราชวิทยาลัย



คณะครูอาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ - เทพศิรินทร์



ตึกมนุษยนาควิทยาทาน โรงเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร



ตึกแก่นนฤมิตร โรงเรียนเทพศิรินทร์(คณะครูอาจารย์และนักเรียน)

โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนนั้น พระราชประสงค์จะเก็บเด็กนักเรียนเป็นทหาร ผู้ที่จะส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนหนังสือ ก็มักจะพากันหวาดหวั่นครั้นคร้ามว่าบุตรหลานจะต้องเป็นทหารเป็นอันมาก ที่พูดเล่าลืออย่างนี้เป็นการไม่จริง ห้ามอย่าให้ผู้ใดพลอยตื่นตื่นเชื่อฟังคำเล่าลือนี้เป็นอันขาด คนที่ควรจะชักเป็นทหารก็มีอยู่พวกหนึ่งต่างหาก ไม่ต้องตั้งโรงเรียนเกลี้ยกล่อมเด็กมาเป็นทหารเลย อนึ่ง เด็กทั้งปวงนี้ก็ล้วนแต่เป็นบุตรหลานไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งสิ้นด้วยกัน ถ้าจะเก็บเอามาเป็นทหารเสียตรง ๆ นั้นจะไม่ได้หรือ จะต้องตั้งโรงเรียนเกลี้ยกล่อมให้ลำบากและเปลืองพระราชทรัพย์ด้วยเหตุใด ผู้ที่เล่าลือโจษกันอย่างนั้นเหมือนเป็นคนไม่มีกตัญญู ไม่รู้พระเดชพระคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันทรงพระกรุณาทรงพระราชดำริจัดการจะให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ประชากรราษฎรทั่วไปในพระราชอาณาจักร

ถ้อยคำของคนเช่นนั้น ใครไม่ควรจะเอาเป็นประมาณ ถ้าใครมีบุตรหลาน อยากให้ได้เล่าเรียนให้มีวิชาความรู้สำหรับตัวก็ส่งเข้าเล่าเรียนในโรงเรียนที่ใกล้เคียงเขตบ้านที่อยู่ นั้น ๆ เถิด อย่าคิดหวาดหวั่นครั้นคร้ามด้วยข้อที่บุตรหลานจะต้องติดเป็นทหาร

นั้นเลย

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือนหก แรม๓ ค่ำ ปีระกา สัปตคก ๑๒๔๗ (พ.ศ.๒๔๒๘) เป็นปีที่ ๑๘ ฤกษ์วันที่ ๖๐๖๑ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

หลังจากได้มี “ประกาศโรงเรียน” ออกไปเมื่อ พ.ศ.๒๔๒๘ แล้ว ปรากฏว่าประชาชนได้คลายความตื่นตื่นและเข้าใจความประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนดีขึ้น จึงมีผู้นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนมากขึ้น และในส่วนภูมิภาคก็มีโรงเรียนหลวงขึ้นในวัดบางแห่ง แต่กิจการของโรงเรียนหลวงทั้งหลายยังคงฝักอยู่ในกรมทหารมหาดเล็กเช่นเดิม พระพุทธเจ้าหลวงจึงมีพระราชดำริให้จัดตั้งกรมขึ้นใหม่เป็นเอกเทศ ให้มีหน้าที่ดำเนินการศึกษาของพลเรือนโดยเฉพาะ พอถึง พ.ศ.๒๔๓๐ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น และเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๒ เมื่อทรงปฏิรูปการปกครองตั้งที่ประชุมเสนาบดี ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมศึกษาธิการ เข้านั่งในที่ประชุมเสนาบดีด้วย กรมนี้จึงมีฐานะเทียบเท่ากระทรวง และมีหมายประกาศตั้งกรมศึกษาธิการ ซึ่งควรรวบรวมไว้เป็นหลักฐานเกี่ยวกับประวัติการศึกษาของชาติไทยดังนี้คือ

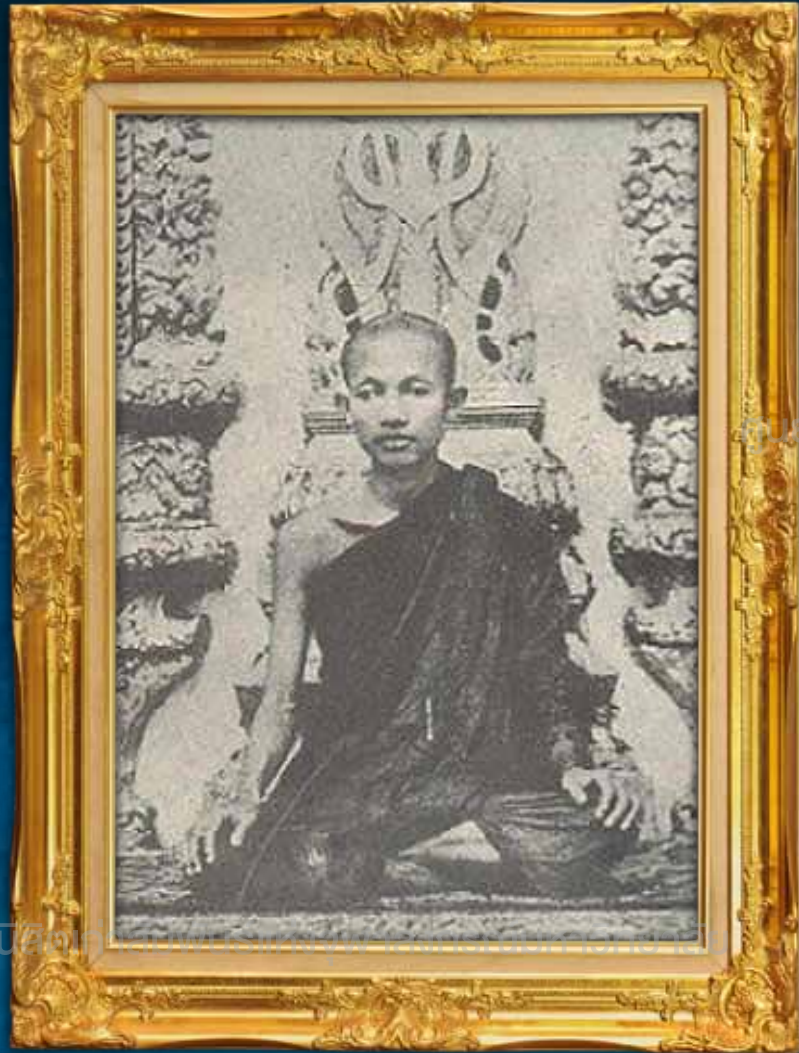
ประกาศตั้ง กรมศึกษาธิการ

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศจทรงทราบทั่วกันว่า การเล่าเรียนวิชาเป็นการสำคัญของการบ้านเมือง แต่ก่อนมายังหาได้จัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผนให้แพร่หลาย และยังหาได้มีเจ้าพนักงานสำหรับบังคับบัญชาราชการฝ่ายการเล่าเรียนทั้งปวง ไม่ บัดนี้ได้ทรงทำนุบำรุงการเล่าเรียนให้เป็นแบบอย่างเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้มาก และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีเจ้าพนักงานรับพระกระแสพระราชดำริจัดการนั้นตลอดมา เมื่อการเล่าเรียนเจริญขึ้น ผู้ซึ่งรับราชการในการเล่าเรียนคือ เจ้าพนักงานสำหรับบังคับจัดการเล่าเรียนและอาจารย์ผู้ฝึกสอนวิชานั้นก็มีมากขึ้นโดยลำดับ ผู้ซึ่งรับราชการในตำแหน่งทั้งปวงเหล่านี้ ก็เป็นข้าราชการรับราชการแผ่นดิน ฉลองพระเดชพระคุณในส่วนหนึ่งเหมือนกันกับข้าราชการกรมอื่น ๆ แต่ยังหาได้มีตำแหน่งในราชการไม่ เพราะราชการฝ่ายการเล่าเรียนยังไม่ได้ตั้งสังกัดเป็นกรมหนึ่งเหมือนกับประเทศอื่น ๆ

บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานซึ่งสำหรับจัดการเล่าเรียนทั้งปวง รวมเป็นกรมหนึ่ง เรียกว่ากรมศึกษาธิการ ผู้ซึ่งได้รับพระกระแสพระราชดำริเป็นหัวหน้าพนักงานจัดการเล่าเรียนเป็นตำแหน่งข้าหลวงผู้บัญชาการศึกษา และให้ผู้ซึ่งอยู่ในกรมศึกษาได้รับราชการอยู่ในพนักงานจัดการเล่าเรียนทั้งปวง สังกัดขึ้นอยู่ในกรมศึกษาธิการตามตำแหน่งซึ่งได้รับราชการนั้นทุกคน ให้กรมศึกษาธิการนี้เป็นกรมหนึ่งในราชการฝ่ายพลเรือน เหมือนกับกรมอื่น ๆ สืบไป

ประกาศมา ณ วันศุกร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน นพศก จุลศักราช ๑๒๔๙

ในกรมศึกษาธิการซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากระทรวงในปัจจุบันนี้ ได้มีกรมย่อยซึ่งใช้นามว่ากรมศึกษาธิการ



สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
เมื่อพระชนษา ๒๓ ปี

เหมือนกัน มีหน้าที่จัดการศึกษาของประชาชนโดยตรง ได้ปกครองบังคับบัญชาโรงเรียนชั้นสูงอยู่ ๕ แห่ง คือ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนมหาดวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนการศาสนา และปัจจุบันมีฐานะเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ เปลี่ยนชื่อวามหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย โรงเรียนสราญรมย์คือโรงเรียนหลวงเดิมที่พระยาศรีสุนทรโวหารเป็นอาจารย์ใหญ่ ได้ขยายกิจการจากวังหลวงมาตั้งที่พระราชอุทยานสราญรมย์ โรงเรียนสุนันทาลัย ซึ่งสืบเนื่องมาจากโรงเรียนนันทอุทยาน เป็นโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ และโรงเรียนแผนที่ ซึ่งต่อมาเป็นกรมแผนที่ ส่วนโรงเรียนสามัญศึกษาสำหรับประชาชนนั้นได้ตั้งขึ้นตามพระอารามในพระนคร ๑๗ โรง และตามภูมิภาคอีก ๑๓ โรง ซึ่งการศึกษาในส่วนภูมิภาคนั้นมีความมุ่งหมายเพียงให้รู้หนังสือ

มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดี
(ม.ร.ว.เปีย มาลากุล)
แต่งเครื่องแบบปกติข้าราชการพลเรือนสังกัดกระทรวงธรรมการ
สวมเสื้ออาจารย์โรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งได้รับพระราชทาน
เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๖
มือซ้ายถือหนังสือ “สมบัติของผู้ดี”



โดยมอบให้พระภิกษุเป็นผู้สอนและใช้
วัดเป็นสถานที่เรียน และกระทรวง
มหาดไทยซึ่งมีสมเด็จพระ
ดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดี เป็นผู้รับ
จัดการตามกระแสพระบรมราชโองการ
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๑

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการศึกษา
ในภูมิภาคซึ่งกระทรวงมหาดไทยเป็น
ผู้จัดนั้นต้องอาศัยทั้งการมีพุทธจักร
อันมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรม
พระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็น
ประธาน และพระราชบัญญัติลักษณะ
ปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๔๕ จึงเป็น
ทั้งหลักจัดการพระศาสนาและการ
ศึกษาของชาติด้วย ซึ่งในการนี้ได้มี
หลักฐานจากสำเนาพระราชหัตถเลขา
ถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี
(หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) ซึ่งขณะ
นั้นดำรงบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิสุทธิ
สุริยศักดิ์ เอกอัครราชทูตไทยประจำ
ราชสำนักอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๔๑ ความตอนหนึ่งมีว่า

“...ในปีนี้ได้คิดจัดการขึ้น ถึงว่า
เป็นแต่โรงเรียน ๓-๔ น้อย ๆ ก็เป็นการ
ก่อสร้างใหญ่ให้เป็นภาคพื้นไว้ คือ ได้
จัดการกับพระ เอกกรมหมื่นวชิรญาณ
เป็นประธาน จัดวัดเป็นโรงเรียนทั่ว
ราชอาณาจักร ยกแต่เมืองมลายู หวัง
ใจว่าจะเป็นการสำเร็จได้ โดยอาศัย
ประเพณีโบราณและความนิยมของ
ไทย โรงเรียนคงจะเกิดขึ้นได้ปีละหลาย ๆ
ร้อย โดยไม่ผู้ต้องเสียอะไรมา...”

นอกจากนั้น ในทางด้าน
จริยศึกษาก็ทรงพระดำริว่าเด็กในชั้น
หลังจะเห็นห่างกับศาสนามากขึ้น จน
เลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจ จึงมีพระ
ราชปรารภกับสมเด็จพระมหาสมณ
เจ้าฯ ให้ทรงแต่งแบบเรียนทางจริยศึกษา
ขึ้นใช้ในโรงเรียน ซึ่งต่อมาสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงนิพนธ์หนังสือ
เรียนชื่อเบญจศีลเบญจธรรมขึ้น นับ
ว่าเป็นแบบเรียนที่ดีมากที่สุดเล่มหนึ่ง
ความสนพระราชหฤทัยในการปรับปรุง
การศึกษาของพระพุทธเจ้าหลวงได้มี
ปรากฏในสำเนาพระราชหัตถเลขา
พระราชทานสมเด็จพระมหาสมณ
เจ้าฯ ฉบับหนึ่งดังนี้

พระที่นั่งบรมมาศมณีนี

๓๑

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม ร.ศ.๑๑๗

กราบทูล กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงทราบ

ด้วยเมื่อหม่อมฉันไปประเทศยุโรปครั้งนี้ ได้ไปไต่ถามถึงการเรียนซึ่งเห็นว่าคนไทยส่งไปไม่มีใครจะได้ดี แล้วให้ราชทูตปรึกษากัน กะดูว่าที่จะจัดการเล่าเรียนอย่างไร

บัดนี้ได้รับหนังสือพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ออกความเห็นในการเล่าเรียนตั้งแต่การศึกษาในกรุงเทพฯ ตลอดจนถึงไปเรียนในประเทศยุโรป มีความเห็นที่ได้ไตร่ตรองรอบคอบดี และมีแบบแผนการเล่าเรียนในประเทศยุโรปมาละเอียดด้วย

รฤกได้ว่าเคยรับสั่งถามทีหนึ่ง ถึงเรื่องกำหนดอายุเล่าเรียน ก็ไม่มีเวลาที่จะทูลได้ละเอียด ถ้าได้ทรงหนังสือนี้คงจะได้ทราบตลอดดังพระประสงค์ และจะเป็นเครื่องเทียบเคียงในวิธีจัดการเล่าเรียนของเราได้ ได้จัดสั่งให้เจ้าพระยาภาสกรพิทักษ์เป็นเล่ม แต่ที่จะบอกไม่ได้ว่าจะแล้วเมื่อใด เพราะหนังสือพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์เข้ามายังกระทรวง ล่วงมาช้านานก็หาได้บอกให้หม่อมฉันทราบไม่ จนได้รับสำเนาทั้งหลายนี้ ต่อว่าก็อด ๆ แอด ๆ ว่าเป็นหนังสือยืดยาว หรือจะรอเวลาทำสก็มประชันกัน เพราะฉะนั้นจึงไม่มีความหวังใจว่าฉบับตีพิมพ์จะแล้วเร็ว จึงได้ส่งต้นฉบับที่คัดสำเนานั้นถวายมาจะเอาไว้อ่านเท่าใดก็ได้ เมื่อทรงตลอดแล้วจึงค่อยส่งคืน

เรื่องการศึกษานี้ ขอให้ทรงช่วยคิดให้มาก ๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย อยู่ยาดัดช่องไปแต่การข้างวัด อีกประการหนึ่ง การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงและหัวเมืองจะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิตกไปว่าเด็กชั้นหลังจะห่างเหินจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นจะถือว่าเหมือนอย่างทุกวันนี้ คนที่ไม่รู้อะไรก็มีมาก ต่อไปภายหน้าถ้าเป็นคนที่ได้เล่าเรียน คงจะได้ประพฤติตัวดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนนั้นหาถูกไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปหาทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้มากก็โกงคล่องขึ้นและโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธี ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้คนดีแลคนชั่วเป็นแต่ได้วิธีที่สำหรับจะเรียนความดีความชั่วได้คล่องขึ้น จึงเห็นว่าถ้ามีหนังสืออ่านสำหรับโรงเรียนที่บังคับให้โรงเรียนต้องสอนกัน แต่ให้เป็นอย่างใหม่ ๆ ที่คนจะเข้าใจง่าย ๆ และเป็นความประพฤติของคฤหัสถ์ชั้นต่ำ ๆ ขึ้นได้ จะเป็นคุณเป็นประโยชน์มาก หนังสือเช่นนี้เสมออธิบายธรรมจักขุก็ยิ่งสูงอยู่ ต้องให้เป็นหนังสือชาวบ้านให้มาก ๆ ขึ้น และระวังอย่าให้มีขีด และถ้ามีคำสำหรับครูสอบถาม เช่นศีล ๕ ถามว่าอะไรเป็นองค์ที่ ๑ ที่ ๒ เป็นต้นซึ่งให้เด็กต้องจำในใจในคำซึ่งเป็นหัวข้อเช่นนั้นได้จะเป็นการดี

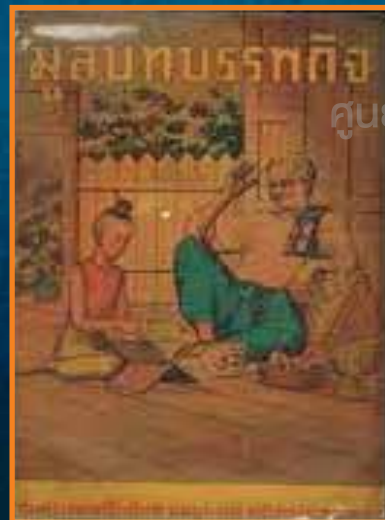
ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

สยามินทร์

พระราชกรณียกิจแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการทรงวางรากฐานการศึกษาของประเทศจะสมบูรณ์ไปไม่ได้ถ้ามิได้กล่าวถึงการทรงวางรากฐานของการศึกษาชั้นอุดมศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาวิชาข้าราชการพลเรือน (Civil Service) กล่าวคือ ในรัชสมัยของพระองค์ ความต้องการคนที่มีความรู้เข้ามารับราชการเป็นความต้องการที่สำคัญยิ่งของรัฐบาล สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจึงกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอให้ทรง



๒๔๑๔ (หลังจากก่อตั้งโรงเรียนหลวง)
พระยาศรีสุนทรโวหารได้เรียบเรียง
“แบบเรียนหลวง” ขึ้น มี ๖ เล่ม
สำหรับใช้เป็นหลักสูตรวิชาชั้นต้น แบบเรียนทั้ง ๖
เล่มคือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตนิกร อักษร
ประโยค สังโยคพิธาน ไวยากรณ์วิจารณ์
และ พิศาลการันต์



จัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเพื่อฝึกหัดวิชาข้าราชการพลเรือน และรักษาประเพณีเดิมที่ให้กุลบุตรที่จะรับราชการถวายตัวเป็นมหาดเล็กเสียก่อน เพื่อให้พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงรู้จักคุ้นเคยและตัวกุลบุตรเองก็ได้ทราบพระราชอัธยาศัย มีโอกาสฝึกฝนอบรมประเพณีและรู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ในวงราชการตามสมควร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ โดยมีเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีแต่เมื่อเป็นพระยาศุริยาสุนทรียศักดิ์เป็นอธิบดีคนแรก

การศึกษาของโรงเรียนมหาดเล็กกำหนดเป็น ๓ ภาค ภาคละปี

ภาคที่หนึ่ง ให้เรียนวิชาสามัญ เอก อันเป็นความรู้เบื้องต้นของข้าราชการพลเรือนทุกกระทรวง **ภาคที่สอง** ถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวง และศึกษาวิชาเฉพาะกระทรวง **ภาคที่สาม** ให้ไปศึกษาวิชาการในกระทรวงที่จะไปรับราชการ จนกว่าจะได้รับสัญญาบัตรในกระทรวงนั้น จึงปลดจากโรงเรียนและตำแหน่งมหาดเล็ก แต่เนื่องจากการศึกษาวิชาเฉพาะกระทรวงในภาคที่สอง และการไปศึกษาในกระทรวงที่จะทำงานด้วยในภาคที่สามส่วนใหญ่มีแต่กระทรวงมหาดไทย โรงเรียนมหาดเล็กจึงมีสภาพเป็นคณะรัฐศาสตร์ไปโดยปริยาย

จำเนียรกาลต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า โรงเรียนมหาดเล็กมีประโยชน์เฉพาะกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น ควรขยายให้เป็นประโยชน์ไปถึงกระทรวงอื่น ๆ ด้วย จึงทรงยกโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ตามประกาศลงวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๙ (พ.ศ. ๒๔๕๓) และพระราชทานเงินที่เหลือจากการสร้างพระบรมรูปทรงม้าให้เป็นทุน พร้อมที่ดินผืนใหญ่ของพระคลังข้างที่ตำบลปทุมวัน เป็นที่ตั้งโรงเรียนด้วย



กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ผู้จัดการโรงเรียนแผนกที่เมื่อแรกตั้ง พ.ศ. ๒๔๒๕ ทรงฉายร่วมกับนักเรียนแผนกที่ชุดแรกของประเทศไทย และเจ้ากรมแผนที่ชาวอังกฤษชื่อนายแมคคาร์ธีย์ ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระวิภาวดีวงษ์เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๒



ภาพโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ต่อมาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย





สมเด็จพระปรมหาราชวราชนูปถัมภ์ ในฐานะทรงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการจัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำลังทรงอ่านคำกราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เริ่มก่อสร้างมหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙

วิชาที่สอนในโรงเรียนนี้เป็นวิชาชั้นอุดมศึกษา มี ๘ แผนก คือ การศรัทธา การแพทย์ การปกครอง กฎหมาย การทูต การค้าขาย การเพาะปลูก และการช่างกล กิจกรรมของโรงเรียนก็เจริญขึ้นตามลำดับ จึงมีพระบรมราชโองการให้ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็น “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ สถาบันการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยแห่งแรก

ของประเทศไทย จึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าหลวงด้วยประการฉะนี้

ผลสำเร็จของพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษาดังกล่าวมานี้จำเป็นต้องกล่าวถึงเกียรติคุณของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ซึ่งท่านได้เอาใจใส่เขียนแผนการศึกษาของชาติไทยทูลเกล้าฯ ถวายตั้งแต่ยังเป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษ ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงตั้งโรงเรียนวิชาข้าราชการพลเรือน หรือโรงเรียน

มหาดเล็ก จึงได้ทรงกำหนดให้ท่านผู้นี้มาจัดการศึกษา พระราชหัตถ์เลขาที่ทรงแสดงพระราชประสงค์จะให้เจ้าพระยาพระเสด็จฯ มาจัดการศึกษาในประเทศไทย ได้ทรงบรรยายถึงความต้องการคนเข้ารับราชการ สภาพของราชการในสมัยนั้น และแนวทางการศึกษาขั้นสูงที่ทรงพระราชดำริจะจัดตั้งขึ้นไว้โดยละเอียด นับว่าเป็นเอกสารสำคัญที่จะยกมาเป็นเครื่องเฉลิมพระเกียรติได้เป็นอย่างดี ดังมีข้อความต่อไปนี้

พระที่นั่งบรมมาศมณีนี

๓๑

วันที่ ๒๑ มกราคม ร.ศก ๑๑๗

ถึง พระยารัษฎานุประดิษฐ์

ด้วยความรู้สึกขัดสนย่อมเกิดขึ้นแก่พวกเราทั้งหลายไม่เฉพาะตัวเราเอง บรรดาผู้ที่ต้องมีหน้าที่ราชการสำคัญที่ต้องใช้คนมาก อย่างเช่นกรมหมื่นดำรง ซึ่งมีหน้าที่ต้องจัดข้าราชการเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล ข้าหลวงประจำเมือง ซึ่งต้องเปลี่ยนต้องแซมปีละหลาย ๆ ลิบคนหรือตั้งร้อย กรมหมื่นมเหศวร ซึ่งต้องส่งข้าหลวง คลังไปประจำหัวเมืองซึ่งตั้งขึ้นใหม่ปีละหลายลิบคน เป็นตัวผู้ที่ร้อนรนรบเร้าอยู่ ไม่ได้ขาดในเรื่องที่จะต้องการคนและต้องช่วยกันหา ยังกระทรวงอื่น เช่น กระทรวง ยุติธรรม ถ้าจะได้คนที่มีความรู้ในกฎหมายพอประมาณสักร้อยคน ก็จะได้ตำแหน่ง ในปีเดียวนี้ทั้งสิ้นไม่เหลือหลง ด้วยได้สั่งให้ขยายกระบวนพิจารณาความใหม่ออกไปทั่วพระราชอาณาเขตในงบประมาณ คก ๑๑๘ นี้ แต่กระทรวงยุติธรรมยังช่วย ด้วยได้ตั้งโรงเรียนกฎหมายเฉพาะแต่พอให้รู้กระบวนพิจารณาใหม่และกฎหมาย เกาของเรารู้ว่าความได้ ก็ได้จ่ายออกไป โรงเรียนกฎหมายซึ่งเป็นการรีบร้อน เช่นนี้ที่จะได้คนที่รู้ดีแท้ทีเดียวก็ไม่ได้อยู่เอง แต่เป็นการจำเป็นที่ต้องใช้ ส่วนกรม เมืองแลกรมท่าซึ่งเจ้าของกระทรวงไม่ผู้ตะเกียกตะกาย แต่ถ้าถูกติเตียนอันใดเข้า ก็ร้องเรื่องคนติดขึ้นมา ไม่ป่วยที่จะกล่าวถึงกระทรวงโยธา ซึ่งมีคนไทยอยู่ในกรม ขึ้นของกรมนั้น ไม่เกินกว่ากรมละคนในพวกชั้นสูง ยกเสียแต่กรมโยธาคือ พวก ก่อสร้าง มีความต้องการจนไม่มีอะไรจะพูด จะไปเที่ยวแย่งโอบฉวยเหมือนคนอื่น ก็ไม่ได้ เพราะไม่มีความรู้ก็ใช้ไม่ได้ การที่จะฝึกสอนแต่เล็กน้อยก็ไม่น่าเป็นประโยชน์ อันใดได้ หากยังชั่วที่ได้ฝากการไปรษณีย์แลโทรเลขไว้ในเทศาภิบาลไปพลางก่อน หากก็ต้องใช้คนชั้นอีกมาก ส่วนกรมที่ใกล้เคียงกล่าวคือ ทหารและกรมวังมหาดเล็ก ซึ่งน่าที่จะหาคนง่าย ก็หนาแน่นไปด้วยคนมุคนรา แลใช้การก็ไม่มีใครเต็มที ผลักไป ไหนก็ไม่ใครจะพ้น มีแต่ต้องชักต้องถอนเอาคนดีออกไปไกล ๆ คนทรมานไว้ใกล้ เพราะเป็นการจำเป็นที่จะต้องเอาจริง ภายนอก จนเดี๋ยวนี้การจะรับแขกอย่าง เช่นเจ้าฝรั่งมาก็เต็ม หากคนที่พูดภาษาให้พอรับแขกรับเหเรือได้ ตกกลงเป็นใจ ความว่าในเมืองเราเวลานี้ไม่ขัดสนอันใดยิ่งกว่าคน การเจริญอันใดจะเป็นไปไม่ได้ เร็วก็เพราะเรื่องคนนี้อย่างเดียว เพราะเหตุขัดสนเช่นนี้จึงต้องจำใช้ฝรั่งในที่ซึ่งคน เรายังมีความรู้แลความสามารถไม่พอ แต่การใช้ฝรั่งนั้นไม่ใช่เป็นการง่าย แลก็รู้ ขัดเจนอยู่ในใจด้วยกันว่าเขาเป็นคนต่างภาษาต่างชาติจะเชื่อตรงจงรักภักดีอะไร ต่อเราหนักหนา ก็ชั่วแต่มาหาทรัพย์กลับไปบ้าน เมื่อจะว่าเช่นนี้ ก็ไม่ผู้เป็นยุติธรรม แท้เพราะบางคนซึ่งมีอัธยาศัยดีแลมีความรู้ อยากจะได้ชื่อเสียงที่ดี ฤมิตความ ละอาย ฤยอยากจะทำกรให้ยิดยืนไป เขาก็ทำดีต่อเรามาก ๆ อยู่บ้าง แต่อย่างไร ๆ ก็คงต้องนับว่าเป็นเพื่อนกินไม่ใช่เพื่อนตายเกือบจะทั้งนั้น ก็เป็นการควรแลจำเป็น ที่เขาจะเป็นเช่นนั้น เราก็ไม่หมายจะให้เขาดียิ่งกว่านั้น แต่ก็ยังมีกรอย่างหนึ่งซึ่ง ทำให้เราร้อนใจเนื่อง ๆ นอกจากที่ต้องการเงินเดือนมาก กล่าวคือ ถ้าฝรั่งอยู่ กระทรวงใดที่เจ้ากระทรวงจับได้ไล่ทัน แลมีสติสัมปชัญญะ ที่จะวางตัวผู้รองผู้ แทนซึ่งเป็นคนไทย ฤผู้ใหญ่เป็นคนไทย ฝรั่งเป็นผู้แนะนำ พอให้ถ่ายแบบกรงาน กันไว้ได้ ฤไม่ปรากฏชัดว่ากรมนั้นเป็นส่วนฝรั่งไปฝ่ายเดียว ก็นับว่าเป็นการดี แต่ บางคนไล่ฝรั่งไม่ทัน ฤไม่เอื้อเฟื้อที่จะคิดการให้ยิดยาว หวังแต่จะให้พ้นความ ลำบากแลจะให้เป็นการเรียบริ้อยอย่างเดียวก็วางมือวางตีนให้จนฝรั่งมีอำนาจเกิน ไป ฤไม่เห็นท่าทางได้ว่าคนไทยจะแทรกแซงอย่างไร จนตลอดที่จะไล่ฝรั่งเสียให้ หมด เพราะความคิดสั้น ๆ เช่นนี้ ทำให้เราได้ความเดือดร้อนคลั่งนักร เหตุนี้ก็เพราะ เรื่องไม่มีคนเป็นปัจจัย เดียวนี้ให้นึกเคลือบแคลงต่อไป ว่าความลำบากอันใดซึ่งมี

อยู่ในเมืองจีน ด้วยเรื่องจ้างคนฝรั่งใช้กลายเป็นอินเตอร์เนตดูแผนแควตลขึ้น จะลามมาถึงเมืองเรา เหตุที่เกิดขึ้นแต่แรก ก็ด้วยกรมท่าของเราเกรงใจ ว่าเขามาพูดมาถามเป็นทางไปเขตเฉพาะตัว ได้ตอบไปบ้าง นัดหมายทบทวนให้รู้ความคิดว่าจะไม่เอาผู้นั้นชาตินี้บ้าง ลงปลายจะออกกลาย ๆ เป็นเอาสัญญาวันแต่ มันยังไม่ถึงขึ้นกระดาษหนังสือราชการ ครั้นว่ากล่าวตักเตือนกันก็ขยับที่จะถอน ไม่ใคร่ออก จนเป็นเรื่องที่เลย ๆ ไป ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง เข้านี้แล้ว แต่ในบัดนี้ ถึงกับมีเหตุเป็นทางราชการ ซึ่งเราเองก็ต้องยอมรับว่าเขาพูดถูก เฉพาะในเรื่องที่เราใช้ฝรั่งด้วยอาการเช่นนั้น มิใช่เห็นด้วยในทางความซึ่งเขาขวาง ๆ รั ๆ ให้ เราได้ความลำบากอย่างแต่ก่อน ๆ มา คือเรื่องจ้างนายโปลิศฝรั่ง อังกฤษ พม่า มาเป็นครู การเรื่องนี้ได้เกิดขึ้นแต่เวลาเรายังอยู่ในกรุงเทพฯ ขึ้นต้นเป็นแต่จ้างมาเป็นผู้แนะนำ ครั้นเมื่อกลับมาแต่ยุโรป พบฝรั่งคนนั้นไปเป็นอินสเปกเตอร์เยเนรอลอยู่เสีย เสร็จแล้วก็ไม่เป็นที่พอใจแต่โดยเหตุที่อ้างขัดข้องในการที่จะจัดให้เรียบร้อยไม่ได้และรับฝรั่งไม่อยู่ อะไรต่าง ๆ แต่ข้อความที่มีจริงอยู่ในนั้นอย่างหนึ่งคือ คนที่เป็นนายโปลิศของเราหาดีไม่ได้ ทั้งความรู้แลความชำนาญในราชการความสามารถ ที่เป็นยอดของการที่ขัดข้องนั้นก็ก็เป็นผู้ที่อยู่ในโรงเรียนเก่า มักเอาอำนาจราชการไปใช้ในธุระของตัว นี่เป็นกล่าวโทษอย่างเบาที่สุดตั้งแต่ตัวเสนาบดีไปจนผู้น้อยก็เป็นไปตาม ๆ กัน ต้องขัดขวางรบเร้ากันอยู่เสมอ จึงจำเป็นต้องนั่งเลยไปตามเลย แต่ก็ไม่เท่านั้น ยังมีผู้น้อยซึ่งขอข้าออกไปอีกสัก ๕-๖ คน เข้ามาถึง ก็เป็นนายแขวงนายตำบลไป ซึ่งเป็นเหตุให้เราเหมือนกับเป็นศัตรูแก่ความคิดเรื่องจ้างฝรั่งพวกนี้ เพราะตั้งแต่มาถึงก็เล่นงานกรมเรศร์ในข้อที่เอาคนไทยไปให้อยู่ในบังคับฝรั่งหมด และเรื่องงบประมาณสุรุ่ยสุร่ายในอันที่ไม่ต้องการจะสุรุ่ยสุร่ายเป็นต้น ต่อ ๆ มาเรื่องมันก็เกิดขึ้นเสมอไป เพราะคนพวกนี้ที่มามันเป็นคนที่เป็นทหารไม่มีความรู้ อย่างอื่น นอกจากการในหน้าที่ของเขา จับ

ต้นเรื่องก็ไม่ยอมแต่งยูนิฟอร์มไทย ซึ่งกรมเรศร์ปิดความเสีย เพราะเหตุว่ากลัวเราจะโกรธมากไป ต่อมาภายหลังเห็นแต่งยูนิฟอร์มอังกฤษ จึงได้ขึ้น ก็ได้อีกทีก็ครึกโครมกันจนตกลงเป็นเปลี่ยนยูนิฟอร์มใหม่ แต่มันก็ไม่พ้นไปจากยูนิฟอร์มอังกฤษ จนบัดนี้ก็เกิดเหตุขึ้นด้วยเรื่องโปลิศแขกซิก ซึ่งแต่ก่อนเราได้ให้ไล่เสียเป็นอันมาก แล้วกลับจ้างขึ้นอีกในครั้งนี้นำไปวิวาทกับเจ๊ก ซึ่งมันก็ไม่ใช้ลับแยกตัสฝรั่งเศส เป็นแต่เจ้าของโรงสีไปรับหนังสือฝรั่งเศส อ้ายนั้นเข้ามาว่าน่วยเป็นเจ้าของ แต่พวกฝรั่งโปลิศเหล่านี้ทำให้เสียไปหลายประการ คือ ลูกจ้างคนไทยที่จับได้กลางถนน ก็เอาไปส่งให้ฝรั่งเศสตามปากคำ มันก็ไม่ส่งมาให้ อ้ายแขกผู้ผิดเอาไปส่งศาลอังกฤษแล้วเข้าไปมีจดหมายเรียกคู่ความที่อ้างว่าเป็นลับแยกตัสฝรั่งเศสและไปหากงสุลฝรั่งเศส ในการที่บอกตำแหน่งเดิมของตัวซึ่งอยู่ในราชการอังกฤษ ในหนังสือก็ใช้แต่อินสเปกเตอร์ไม่บอกว่าอยู่ในราชการของเรา เป็นห้วงที่ฝรั่งเศสจะเข้าช่วงได้ถนัด เพราะคนไทยตั้งแต่ตัวเราเองไปก็รู้กันเล่นงานกรมเรศร์อยู่แล้ว นี่แลเป็นตัวอย่างของกระทรวงที่ใช้ฝรั่งไม่ได้ระวัง ยังมีที่อื่น ๆ อีก แต่ก็ยืดยาวหนัก แล้วการที่ยกตัวอย่างมาทั้งนี้เพื่อจะให้พระยาวิสุทธิเข้าใจว่าความลำบากมีอยู่เพียงใด เพราะการที่ได้ไปเสียนานแล้วเช่นนี้ มักจะทำให้ความเห็นการในบ้านเมืองเลวเกินไป ฤไม่เห็นความขัดข้องของบ้านเมือง ฤไม่หวังผลดีที่ว่าจะทำอันใดได้ แต่ที่จริงฝ่ายข้างต้องการคน เพื่อจะมาเพิ่มผลที่จะทำดีได้แล้วแต่หากขาดคนมากกว่าที่จะมาป้องกันความชั่วร้าย เช่นที่เล่ามานี้ เพราะเหตุฉะนั้นความต้องการของคนเราเวลานี้เหมือนอย่างกับคนที่จะทำนา ได้หักร้างถางพงลงไปได้มากแล้ว ได้ไถหว่านปักดำไปแล้วบ้างยังบ้างด้วยขัดพืชที่จะปลูกเพาะ จึงไม่สามารถที่จะทำให้ใหญ่โตไปได้โดยเร็ว เพราะฉะนั้น รวบยอดสำคัญก็เรื่องการเล่าเรียนของคนไทยซึ่งเป็นชาติเจ้าของเมือง ซึ่งไม่ใช่แต่ไม่มีวิชาฤไม่ได้เล่าเรียน ไม่มีทำทางที่จะเล่าเรียน เพราะไม่มี

ตำบลที่จะเรียน ไม่มีผู้สอนที่จะให้พอกับคน และให้มีความรู้สูงทันกับการงานการในกระทรวงศึกษาทุกวันนี้ การเล่าเรียนก็เป็นชั้นอักษรวิธีแลเลขชั้นต่ำ ๆ ถึงว่าจะได้ขยับขึ้นไปบ้างใน ๒ ปีนี้ ก็ยังหานักเรียนที่ไล่ได้ให้เต็มหลักสูตรไม่มีใครมี ฝ่ายโรงเรียนอังกฤษถ้าเป็นโรงเรียนหลวง ความเอื้อเฟื้อของผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ก็น้อย อยากได้ออลิเคยไปเที่ยวเล่นมากกว่าเสนาบดีฤเจ้ากรมศึกษาที่อ่อนแอ เพราะเคยเป็นแต่ช่างทำหลังอยู่ในบ้านเรือนของตน จะว่ากล่าวหักหาญผู้ใดไปก็ไม่ได้ ผู้นั้นนอกจากนั้นก็มีแต่คนที่เปิ่นอารามสันโดษครึมคร่ำไป ครั้นเมื่อเร่งรัดว่ากล่าวอย่างใด นึกอะไรก็ไม่ใคร่จะออก เอาแต่ตำราออกมาวางแปลคำ เตกนิเกอลออกเป็นภาษามครหรือสันสกฤต แปลวิธีการจัดการที่เขาเขียนไว้เป็นภาษาอังกฤษออกเป็นภาษาไทย แล้วก็เอามาเชิดชูว่าเป็นความคิดที่จะจัดการต่อไป ก็วิธีการเล่าเรียนที่เขาสอนคนภาษานั้นให้เรียนหนังสือ ฤเรียนวิชาของประเทศนั้นจะเอามาใช้ในคนชาติอื่นซึ่งอยู่ในประเทศอื่น มันจะได้ประโยชน์เหมือนกันอย่างไรได้ เปรียบเหมือนคนซึ่งอยู่ในป่า ซึ่งหาทัพสัมภาระอันควรจะก่อตึกไม่ได้ จะต้องตั้งทำอิฐเผาปูนทำเป็นตึกขึ้น จึงจะอยู่ได้ให้เหมือนประเทศอื่น ๆ เมื่อไรเล่า จึงจะได้ยุติติ ถึงว่าจะทำขึ้นได้ จะให้เป็นบ้านเป็นเมืองไปได้เร็วฤ เป็นการจำเป็นที่จะต้องปลูกกระท่อมทับให้ได้อยู่พักอาศัย แล้วตัดไม้ในป่ามาทำเรือนให้พออยู่สบาย ดูได้งาม ๆ ไปก่อนกว่าจะเป็นตึกรามบริบูรณ์ขึ้น การที่จะทำเช่นนี้ เจ้ากระทรวงทุกวันนี้ก็พร่องอยู่ด้วยความสามารถเป็นอันมาก ส่วนการที่จะปลูกทับกระท่อมนั้น ในปีนี้ได้คิดจัดการขึ้นถึงว่าเป็นแต่โรงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นการก่อสร้างใหญ่ให้เป็นภาคพื้นไว้ คือได้จัดการกับพระ เอากรมหมื่นวชิรญาณเป็นประธาน จัดวัดเป็นโรงเรียนทั่วพระราชอาณาเขต ยกแต่เมืองมลายูหวังใจว่าจะเป็นการสำเร็จได้โดยอาศัยประเพณีโบราณและความนิยมของไทย โรงเรียนคงจะเกิดขึ้นได้ปีละหลาย ๆ ร้อย โดยไม่ผู้ต้องเสียอะไรมา แต่เพราะ

เหตุที่กระทรวงไม่มีความเห็นต้องกัน และเพราะเพื่อจะเอาใจพระซึ่งไม่สมควร ให้กระทรวงที่วางตัวเป็นนายแต่ไม่มี ความสามารถพอบังคับบัญชา จึงให้ โรงเรียนนั้นขึ้นตรงต่อตัวเรา หวังใจว่า ใน ๓ ปี คงจะได้เห็นผลอันดี แต่ที่จะ เอาถึงวิเศษนั้นไม่ได้ นอกจากที่จะต้อง มีตำราเรียนที่ลุ่มลึกไปโดยลำดับ แล การซึ่งจะเป็นประโยชน์ได้ ก็จะเป็นแต่ คนสามัญ ยังไม่เป็นที่หวังว่าจะเอามา ใช้ราชการ ซึ่งต้องการคนตามที่กล่าว มาแล้วนั้นได้ ในเวลานี้ต้องการโรงเรียน ชั้นกลางคล้ายกับโรงเรียนกฎหมายซึ่ง ได้ตั้งอยู่แล้ว พอหัดคนขึ้นใช้ได้ทันเวลา แต่โรงเรียนเช่นนี้ต้องอาศัยใช้คนที่มี ความรู้ในหนังสือแลเลขแจ้งแล้วจึงจะ มาเข้าเรียนได้ คนซึ่งเรียนในขั้นต้นจาก พระนั้นจะมีโอกาสที่จะได้มาเรียนใน โรงเรียนชั้นกลางนี้ต่อไป ความที่ต้องการ ในเวลานี้คือ โรงเรียนชิววิไลเซอร์วิส แต่ ต้องเข้าใจว่าไม่ใช่โรงเรียนชิววิไลเซอร์วิส อย่างฝรั่ง ในขั้นต้นเป็นโรงเรียนอย่าง ที่ เปรียบด้วยปลูกเรือนไม้ แล้วจึงค่อย แก้วไปโดยลำดับ การที่จะจัดโรงเรียน เช่นนี้ มีข้อขัดข้องเกิดขึ้นก็ด้วยเรื่องตัวผู้ ที่จะจัดการต้องมีเป็นผู้ที่มีความรักใคร่ ในการเล่าเรียน และเป็นผู้ที่ทำการจริง ๆ แต่ยังไม่มีความตั้งใจที่จะทำ การนั้นได้ เพราะ ต้องการความสามารถของกระทรวง ด้วย กระทรวงได้รับคำสั่งอันเราได้สั่ง แต่แรกคิดต้องการขึ้น ๓ ปี สั้วมาแล้ว ยังไม่ได้คิดอันใดขึ้นเลยแต่ลัทธิอย่างเดียว

โดยเหตุที่เราเองเป็นผู้พูดว่า ตัว เจ้าถ้าหากว่าจะให้เหมาะแล้วเป็นเจ้า กรมศึกษาคงจะจัดการได้ดีตลอด คำ พูดนี้ได้พูดมานานแล้ว เมื่อกลับคิดถึง การโรงเรียนนี้ขึ้นอีก จึงได้มีความเห็น พร้อมกันเป็นอันมากกว่าควรจะเอาเจ้า เข้ามาจัดการ ไม่ควรที่จะให้เสียเวลาไป อีก จึงได้บอกความคิดนี้มาให้รู้เพื่อจะ ได้ไตร่ตรองดู

เห็นว่าถึงการภายนอกที่ตำแหน่ง ผู้แทนรัฐบาลเป็นสำคัญก็จริง แต่การ ภายในก็ยิ่งเป็นสำคัญมาก ถ้าภายในอยู่ อยู่ภายนอกจะแก้ไขให้ดีไปอย่างไรก็ เป็นอันยากยิ่งนัก ถ้าจะว่าโดยเฉพาะ ตัวบุคคล เราก็เห็นว่าตำแหน่งอันนี้จะ



พระยารัษฎานุประดิษฐ์ (เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี)

เป็นที่ประติษฐานตัวเจ้าใหม่้มคงแลเจริญขึ้นสืบไปภายหน้าได้ แต่จะกล่าวให้ชัด ในเวลานี้ประการใดก็ยังต้องนับว่าเป็นปริเมขออยู่ ขออย่าให้เข้าใจว่าความคิด อันนี้เกิดขึ้นด้วยเรื่องที่เราทักกับพ่ออย่างหนึ่งอย่างใดเลย พ่อเจ้าไม่รู้เรื่องเกิดขึ้น ด้วยความต้องการในราชการบ้านเมือง แลปรารถนาอันดีต่อเจ้าโดยแท้ เมื่อตรัสรอง ดูความยากลำบากทั้งปวงคงจะเห็นได้ว่าเมืองเราต้องการอยู่อย่างไร

(พระปรมาภิไธย) สยามินทร์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ นับจนบัดนี้ก็เป็นเวลาร้อยกว่าปีแล้ว พระราชชมรุดกเรื่อง รากฐานการศึกษาของชาติก็ได้แผ่กิ่งก้านสาขาส่งบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เข้ารับใช้ประเทศชาติบ้านเมือง จนได้รับความร่มเย็นเป็นสุขอยู่ทุกวันนี้ จึงเป็นการ สมควรที่พวกเราจะชวนกันน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและจำเริญรอยตาม พระยุคลบาทสนับสนุนการศึกษาต่อไป เพื่อความเจริญสุดโต่งแก่ชาติไทยสืบชั่ว นิจนิรันดร์

“ความรู้คู่เปรียบด้วย
สุจริตคือเกราะบัง
ปัญญาประดุจดั่ง
กุมลิตีต่างโลบ้อง

กำลัง ภายแธ
ศาสตร์พ้อง
อาวุธ
อาจแก้ว กลางสนาม
พระราชนิพนธ์ใน ร.๕